

Eszterházy Károly és az egeri püspöki uradalom irányítása

Az okos szüzek mécsese.

Az egyházi birtokok történeti kutatásának friss eredményei

2022. november 29

Horváth István

Egeri Főegyházmegyei Levéltár

Szekfű Gyula:

„...a nagybirtok múltja történetünk egyik legérdekesebb kérdése. Különösen az a kései feudalizmus korában, amikor a nagybirtok létrehozta a kor követelményeinek megfelelő szervezetét és kormányzatát.”

Egy uradalom feladatai: „állam az államban”

- **birtokgazdálkodás**: a fenntartás, a növénytermesztés, az állattenyésztés, a haszonvételek kezelése (pl.: malom)
- **közigazgatási**: adó- és katonaiügy, utak, hidak fenntartása, falusi önkormányzat, telepítés, építésügy, céhügy, kereskedelemügy, tűzvédelem, egészségügy, árvaügy, kegyúri ügyek, vallásügy, a földmérés (telekkönyv), közrendészet
- **jogszolgáltatás**: úriszék, büntetőügyek, magánvádas eljárások, polgári ügyek

Nagybirtok kormányzatának változása a 18. században

- A nagybirtok már a középkorban kialakította saját igazgatását és szervezetét:
 - adószedés, falvak irányítása, a munka megszervezése
 - Jellege: familiáris
- 17. századvégéig: várbirtokok
- 18. századeleje: piacra termelés, a pénzjáradék és a terménykereskedelem növelése
- 18. század közepe: megjelenik a tisztiszek, a nagybirtok kormányzatának gerince
- Kállay István: „ a főúri dilettentizmussal szemben a szakszerűséget képviselte”

Eszterházy Károly birtokigazgatási ismeretei

- Családi birtokok: Tata-Gesztesi és a Pápa-Ugod-Devecseri uradalmak igazgatása
- Patriarkális, familiáris viszony
- Esterházy Ferenc levelezés a tiszttartóval 2-3 naponta, számadások ellenőrzése
 - Szigorú számadások, tisztek: felesleges teher, nyűg
- 1755-től a devecseri uradalmat vezeti Eszterházy Károly, testvére Ferenc is kikéri a gazdasági tanácsait, aki a pápai uradalmat vezeti
- 1762-től a pápai-ugod-devecseri uradalom
- Balogh Ferenc (1708-1765) régens 1762 és 1765 között
 - Ulrich János

Az egri püspöki uradalom Eszterházy Károly idején

- 6 kerületben 34 falu és 10 puszta
1. Egri kerület: Eger, 6 falu és 1 puszta
 2. Abonyi kerület: 6 falu és 5 puszta
 3. Tiszai kerület: 9 falu és 4 puszta
 4. Gyöngyöspüspöki kerület: 2 falu
 5. Harsányi kerület: 4 falu
 6. Hejcei kerület: 2 falu, 4 részbirtok, bérelt szőlők

Eszterházy Károly és az egri püspöki uradalom

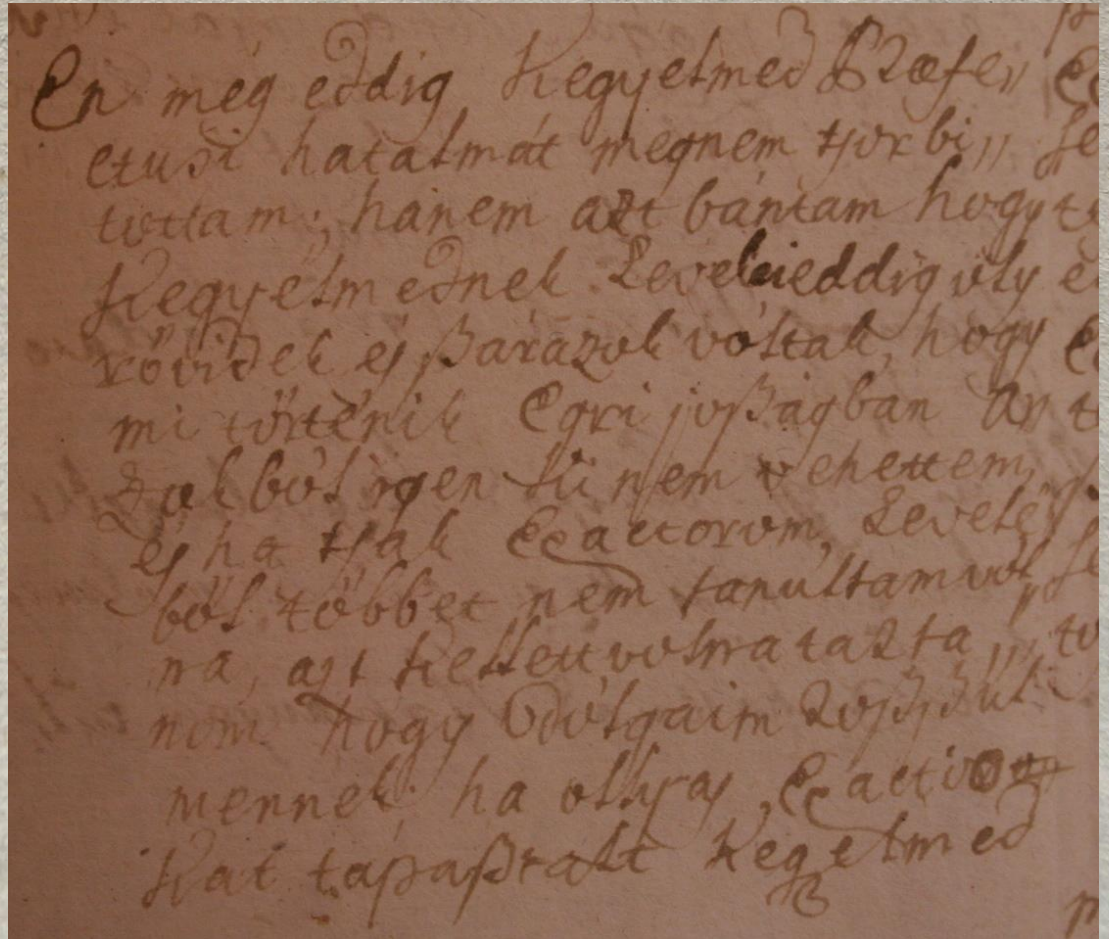
- *Isten dicsőségének terjesztése, jó magaviselet, példamutatás által Isten és az Anyaszentegyház törvényeinek megtartására buzdítsa az alattvalókat és büntetni a vétkezőket. Emellett az anyaszentegyház gyarapításán az eretnekek megtérítésén is iparkodják.*
- *Világi és egyházi törvények alapján növelni az uradalom bevételét... ..tellyes szándékom azt Isten dicsőségére fordítanom.*
- *az egyházi földesurasághoz illik, hogy nagyobb kegyességgel bánni az jobbágysággal, mintsem az világi földesurak szoktak bánni. (1765. augusztus 12.)*

Eszterházy Károly és az egri püspöki birtokigazgatása

- *„... a rendetlenség is nagy, a restség, tunyaság is nagy...” (Eszterházy Károly)*
...mivel kegyelmes parantsolattya azt tartja, hogy Tataii institutum szerént itten az dolognak folyamattya légyen.” (Balogh Ferenc, régens)
- Ulrich János prefektus 1765-1785,
 - Eszterházy bizalmi embere, ő képviselte a püspök, főispánt a hivatalos eseményeken

Levelezés az uradalmi tisztekkel

- hetente min. 2-3 levél
- „...kegyelmednek levelei eddig oly rövidek és szárazak voltak, hogy mi történik Egri jorzágban azokból igen ki nem vehettem, ha tsak Exactorom Leveléből többet nem tanultam volna...” (Huszár Antal prefektus 16. okt. 15. MNL-HML XII-3/a 44. k. 55-56.)

En meg eddig kegyelmed Prefektus
etusi hatalmat meg nem töröki se
tollam; hanem azt bántam hogy te
kegyelmednek Leveli eddig oly é
rövidek és szárazak voltak, hogy
mi történik Egri jorzágban azok
ból igen ki nem vehettem, ha tsak
Exactorom Leveléből többet nem
tanultam volna, az kellek volna
tanulni hogy dolgaim leírhatók
mennek ha olyas Exactorom
hat tapasztalt kegyelmed

Ugy Szaporodik a Világ
Ha Sok a Gyermek, de
magok nem mindenkör
Vészes károsat, itt is
úgy lehet.

Ballyon az Egriekkel mi
Végzett kedd az Vészes.
Besten, Edg. July 1790.

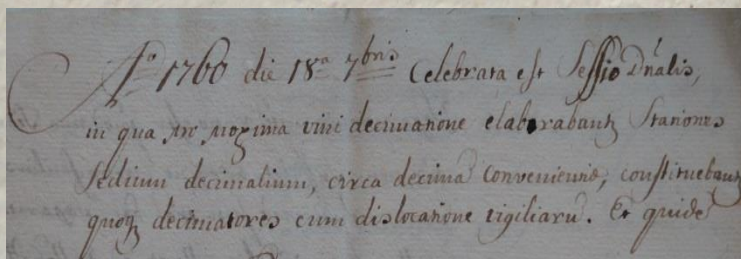
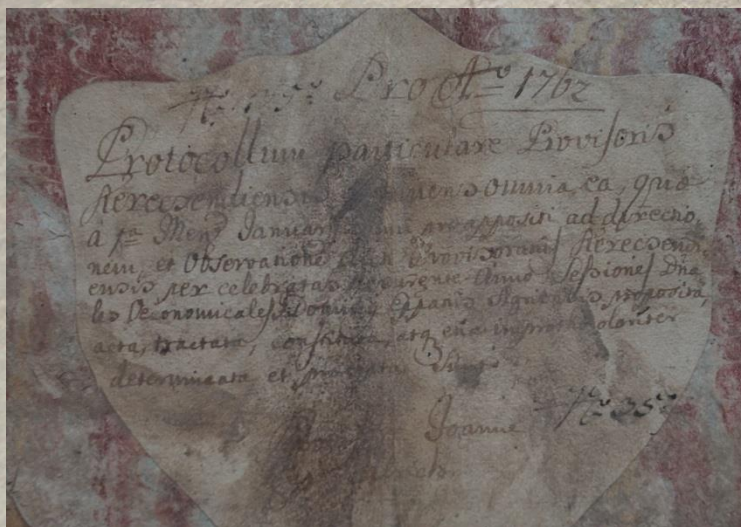
P. E. K.

Szegény boldogult Horvátnak Cör-
vege, hanem le tette a gyűp, a
Szegény stott hű fogása levén
egy 20 Ertendő Barvassza
gyermekkel, a mostoha Anyja
Jestvir Dattyával, Edig volt
B. Gyermek, ez után már het
lépen.

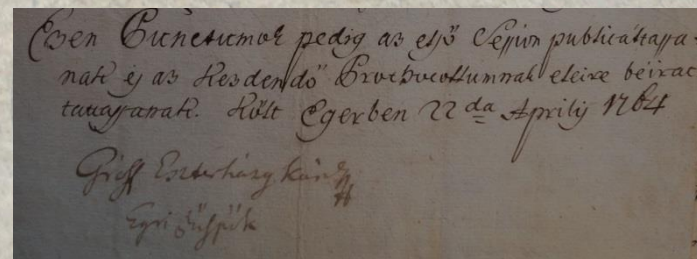
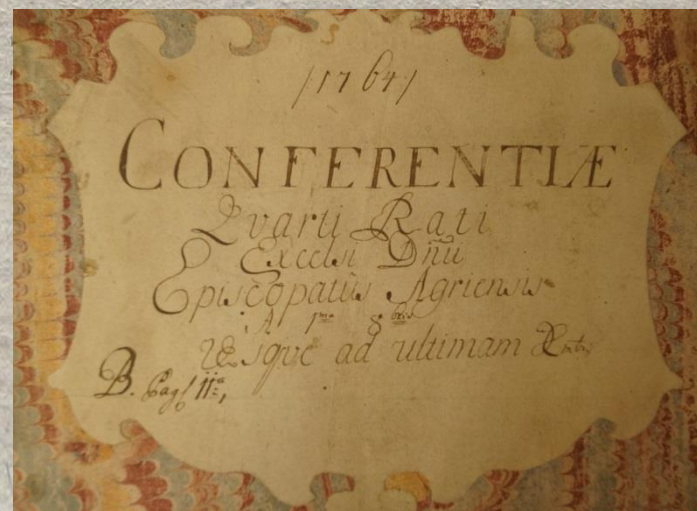
Magamos Beállítás Atyai

Gazdasági ülés

1760, 1762

1764

Tisztiszék

- Mindenki megismerje a gazdálkodás folyamatát, aktuális helyzetét
- Prefektus vezeti és részt vesz: épületek felügyelője, számvevő, tiszttartók, fővadász, ispánok, kulcsár; kasznár, ügyvéd
- Jelentés a gazdálkodásról, igények jelentése, vélemények előadása,
- Jegyzőkönyv vezetése
- Minden pénteken, a távoli tisztek csak a hó utolsó péntekén, a legtávolabbiak negyedévente
- A negyedéves gyűléseken a helységek bírái és a helyi uradalmi alkalmazottak
- Egymás figyelmeztetése, nevelése
- Jegyzőkönyvek továbbítása Eszterházy Károlynak

Pro Memoria

Pro Memoria

Mivel az Időnek köllemetes jó volna emlékezet nyújt,
 hogy az Hegyalján. Hárwányon, és Hejzerén. afő szőlő
 az lef. azért kegy meg Praefectusunk az ottan lévő
 Kasznároknál, és Praefectornál a rendelést, hogy
 az az szőlőt, és ürmöt, a kerent, és annyit kezeztessenek,
 amint Tavál volt Töllem rendelve, és parancsolva;
 Nem különben Törzsalon, és Hárwányon f. a mit Tavál
 el. mulatani; ~~nem különben~~ Hejzerén is annyi akó
 bort, özve kezeztessen az az szőlőt a főtivel, annyi
 kezeztessen a mennyi Tavál volt rendelve. külön-
 ben sem coelekedven. Ság Agria die 24ta

1784.

9. Eszterházykardony
 Egri Bispök

Pro Memoria!

Mivel a Töllem Malomnak lévő Zsugot a magyar nyelvű
 el. rendelt. Praefectusunk mennyel el. ahöz érte
 Embereket, meg vizsgálván a dolgnak mi volt, Con-
 ferentiat tartani; Hogy mi lehetett ennek dia? valóján
 nem a Malomnak vizsgáltságai? és leidevelmen
 feje: mi kivánni ennek vizsenta jó karta való ellen-
 tartás, mi módokkal lehetne leg jobb securitásban fel-
 építtetni; hogy a kivételhető árvizeltül éppen megma-
 radógon, és több bajt ne keressen. Előnd ez el. a
 mennyel el. Praefectusunk néhen kegy meg
 a Relatiót, és el. ahöz látani, vagy alalmat csinál-
 tani ne is engedjén, meg ez el. a Resolutionas
 hi nem adni; mivel en nem az háfintalan földtől
 ha nem az állandó jó munkát keressen. Ság Egri
 Februarius 1784.

9. Eszterházykardony
 Egri Bispök

Pro Memoria

Ezen kérelmek pro memoria
 aláírás érdekében úgy min:

Ad edum mmo a Defmatando Hronch le
 = hat ezen ajánlatban igen nagy köl-
 tettel általános Guborsága, mmo
 a palmta fözve az általános
 hile a moporty kimennek hely
 hágaival.

1mo Az bosház bédolnak, és tornak való által-
 marozás, és Praxium trane az tartom Leg job-
 bnat, hog
 2° A volt Stebanus jingéje felött való általmaroz-
 ság kiegészíté az Defmatando Hronch jama-
 ta; azért a kömmel mepre kegy fel en-
 nek moporty állagottat, kegy Papirossa;
 a fura concurtalván a dögöt a Pignazzal
 kegyen projecumot, hogan lehetten Leg job-
 ban az fellyebb említett vigre által-
 marozatni.

Úrbéri szerződések az egri püspöki uradalomban

- Felnémet 1706, 1718
- Demjén 1715
- Kápolna 1716
- Bakta 1718
- Maklár, Füzesabony 1723
- Kerecsend 1731

Eszterházy Károly robot megváltó/ úrbéri szerződése

- 1762: általános szerződés
- 1763-1764, 1767-1770: minden településnek speciális szolgáltatás
- 1771: robot megváltás, csak egy évre szól és nem minden település köti meg
- 1772-1773. A régi és a Mária Terézia-féle ötvözése, robotmunka megváltása
 - Kerecsend, Szirák, Felnémet mesterek, Tiszapüspöki nemesek, 24 tiszapüspöki jobbágy, Szarvaskő, Zsérc
- Ok: készpénz bevétel

Eszterházy szerződése a jobbágyfalvakkal

- 1764, 1767-es szerződések:
 - robot megváltási összege arányos a telek nagyságával, de falvanként eltérő összeg 16-28 ft.
 - csak a szerződésben meghatározott munkát kell végrehajtani
 - az uradalom fizet a hosszúfuvarért, a napszámért és a szerződésben meghatározott munkákért

- Fedémes: faszén beszolgáltatás, kő-, téglá- és földhordás Egerben
- Bakta: Eger Kővágói dézsmaszedés, sövény fonás
- Kerecsend: maklári és egri szőlődézsmá,
 - Kő és téglahordás
- Felnémet: épület javítások, dézsmaszedés, pálinkafőzés
- Füzesabony: Eger Vár völgyi bordézsmaszedés, marhatartás
- Gyöngyössolymos, Zsérc: abroncs és dongafa készítés

- Tiszanána: fakivágás - évente 200 fa ültetése, nádvágás, faszállítás Tokajból
- Tiszahalász: halászat, nádvágás, szálfahordás
- Tiszapüspöki, Tiszaörs: nádvágás, faszállítás
- Bükkzsérc: hordódonga és abroncs készítés, sövény fonás
- Kisköre, Sarud: 600 kéve nád vágása, behordása, évente 4 katolikus jobbágy fel- és befogadása, 1 ház felépítése
- Harsány: Csetnekről vas szállítása
 - helyi szőlő és pince munkák végzése

Eszterházy Károly véleménye az urbáriumról

- Rossz mindkét félnek, újratervezés
- Finanziális probléma: készpénz hiány
- Majorságok bővítése, újak létrehozása
- Kereskedelem bővítése
- Gazdasági épületek hiánya, újak építése

Köszönöm a figyelmet!